

ОСОБИСТЕ СЕЛЯНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Толкач С.М.

Ст. викладач

Чернігівського національного технологічного університету
ННІ права та соціальних технологій

Особистим селянським господарствам на сучасному етапі розвитку аграрних відносин відводиться значна роль у виробництві сільськогосподарської продукції та вирішенні продовольчої проблеми в країні. У зв'язку з цим існує необхідність належного правового забезпечення функціонування таких господарств та законодавчого закріплення їх юридичних ознак.

У визначенні особистого селянського господарства, що дається у ст. 1 Закону України "Про особисте селянське господарство", закріплені ознаки такого господарства. Згідно з цією статтею особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг із використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

Таким чином, у законодавстві закріплено, що особисте селянське господарство є господарською діяльністю. При цьому відповідно до ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Однак слід зауважити, що дане визначення господарської діяльності суперечить іншій важливій рисі особистого селянського господарства, зокрема його переважно особистому, а не суспільному характеру. Вважаємо, що необхідно усунути цю суперечність у законодавстві для запобігання проблем у практиці застосування відповідних правових норм.

На відміну від суб'єктів господарювання, особисте селянське господарство не має статусу юридичної особи та не підлягає державній реєстрації. Проте законодавцем закріплено необхідність ведення обліку особистих селянських господарств, що здійснюється відповідними радами.

Суб'єктами, які мають право на ведення особистих селянських господарств, є будь-які фізичні особи, зокрема громадяни України, особи без громадянства та іноземні громадяни, які набули у встановленому законом порядку земельні ділянки для ведення таких господарств. З цього випливає ще одна ознака особистого селянського господарства, яка, на жаль, не врахована у законодавчому визначенні, - використання земель в особистому селянському господарстві як основного засобу виробництва. Законодавством закріплені такі дві форми використання земель для ведення особистого селянського господарства: оренда земельної ділянки та право власності на землю.

Кваліфікаційні ознаки особистого селянського господарства стосуються можливості членства та видів здійснення виробничо-господарської діяльності. Членами особистих селянських господарств можуть бути громадяни України, що мешкають на селі і досягли 18-річного віку або з моменту укладання шлюбу. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на власний розсуд. Вони є особами, які забезпечують себе роботою самостійно і відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» належать до зайнятого населення за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною. Зазначимо, що особисті селянські господарства не є суб'єктами аграрної підприємницької діяльності, а відповідна форма діяльності є способом організації праці на селі з обов'язковим використанням земельної ділянки, наданої у власність або переданої в оренду. Водночас, як свідчать вищенаведені статистичні показники, основними виробниками овочів, плодів та картоплі в Україні є саме особисті селянські господарства. Особисті селянські господарства не підлягають

державній реєстрації, але відповідно до ст. 4 Закону України «Про особисте селянське господарство» вони підлягають обліку в сільських, селищних радах за місцем розташування земельної ділянки. Слід також підкреслити, що продаж виробленої в особистому селянському господарстві продукції рослинництва, худоби, кролів, нутрій, птиці (як у живому вигляді, так і продукції їх забою в сирому вигляді та у вигляді первинної обробки), продукції власного бджільництва не декларується та не оподатковується, що є позитивом у розвитку особистих селянських господарств. Ще одним напрямом і діяльністю, який набуває подальшого поширення, є надання мешканцями сіл та селищ послуг у сфері зеленого сільського туризму. На жаль, в Україні досі не існує окремого спеціального законодавчого акта щодо регулювання організації зеленого сільського туризму. Існує лише постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про сільський та сільський зелений туризм» від 16 листопада 2004 р. № 2179, а також розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 липня 2006 р. № 373-р, яким затверджено План заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки. Заходи державної підтримки розвитку сільського туризму спрямовані на покращення економічних умов його розвитку, розвиток інфраструктури, маркетингу та формування кадрового потенціалу забезпечення розвитку сільського туризму.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, у цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Ще однією особливою рисою особистого селянського господарства є ведення такого господарства особами, що перебувають у сімейних чи родинних відносинах та спільно проживають. Наведена ознака дає можливість розмежувати особисті селянські господарства із суміжними формами ведення сільськогосподарського виробництва.

Специфічні ознаки особистого селянського господарства дозволяють визначити особливості його юридичної природи. У зв'язку з цим на сьогодні існує потреба у внесенні змін та доповнень до Закону України "Про особисте селянське господарство" шляхом вичерпного закріплення його юридичних ознак. Крім того важливим напрямом розвитку законодавства про особисті селянські господарства є прийняття нормативно-правових актів, які визначатимуть порядок та особливості надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, ведення обліку таких господарств тощо.

Українське село переживає не кращі часи. Різні причини, в тому числі і затяжна економічна криза в Україні, привели до того, що великі групи людей, які займалися сільським господарством залишилися без роботи. Найефективнішим шляхом зайнятості сільського населення є розвиток сфери послуг та народних промислів. Протягом останніх років в Україні формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку в селі з широкими можливостями використання матеріального та культурного потенціалу певних регіонів. Розвиток сільського зеленого туризму розглядається як основна складова соціально-економічного розвитку села. Особливо це актуально для України де особливо загострені соціально-економічні проблеми села.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на поліпшення умов і якості життя селян полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток. При цьому їхні прибутки надходять не тільки від здавання в найм приміщень для проживання, а й від таких послуг:

- безпосередня реалізація власних сільськогосподарських продуктів без посередників і транспортних витрат);
- приготування їжі для гостей (з власноруч вирощених продуктів);
- прокат спортивного та рибацького інвентарю;
- продаж ремісничих та інших виробів;
- ознайомлення з місцевими традиціями та культурою;
- залучення до участі у сільськогосподарських роботах, зокрема, на пасіці, у косовиці;
- організація розваг (катання на човні, спостереження за птахами, рибацтво тощо).

Ця діяльність впливає на підвищення рівня життя всіх мешканців, дозволяє створювати нові робочі місця. Ось чому в багатьох країнах приділяється велика увага розвитку сільського туризму як галузі, яка дає можливість у короткий час оживити місцеву інфраструктуру.

Сільський зелений туризм справляє позитивний вплив на відродження, збереження і

розвиток місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини. Проявляючи інтерес до цих надбань народної культури, нерідко саме жителі міст, які відпочивають у селі, розкривають місцевим жителям справжню цінність культурних пам'яток і таким чином допомагають їх збереженню.

Суттєву роль відіграє сільський зелений туризм у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись до прийому і обслуговування відпочиваючих, члени селянських родин поповнюють свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни та санітарії, приготування їжі, а спілкування з гостями розширює їхній світогляд, дає змогу зав'язати знайомства, розширити коло друзів в інших населених пунктах.

23 жовтня 2003 р. суб'єктом законодавчої ініціативи - народним депутатом України В. Кафарським - був поданий проект Закону «Про сільський та сільський зелений туризм» до Верховної Ради України.

Розглядаючи питання правового регулювання у сфері сільського зеленого туризму потрібно зосередити увагу на таких основних питаннях:

- чи являється сільський зелений туризм підприємницькою діяльністю?
- чи потрібне отримувати ліцензії та сертифікати на туристичні послуги?
- Стаття 5 Закону України „Про туризм” виділяє дві категорії осіб, які можуть провадити діяльність у сфері туризму, в тому числі сільського або екологічного (зеленого).

Першою категорією є фізичні особи, зареєстровані як підприємці. Вони не здійснюють посередницької діяльності у сфері туристичних та супутніх послуг, тобто продають власні туристичні послуги, і належать до категорії „інших суб'єктів підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг”.

Треба зазначити, що екскурсоводи, гіді, провідники та фахівці з подібних питань, повинні одержати спеціальний дозвіл на право здійснення туристичного супроводу.

Друга категорія включає фізичних осіб, які не зареєстровані як підприємці та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо.

Отже, туристичні послуги у сфері сільського зеленого туризму не обов'язково належать до підприємницької діяльності.

Крім того, стаття 1 Закону України „Про особисте селянське господарство” прямо визначає використання майна садиби, зокрема, для надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, як діяльність, що не є підприємницькою.

Така діяльність може провадитися без створення юридичної особи в рамках особистого селянського господарства індивідуально або з залученням інших членів родини, які спільно проживають. Ці послуги можуть включати такі реалізацію надлишків власної сільськогосподарської продукції, що також і потребує реєстрації як підприємця.

Діяльність у сфері туризму, в тому числі сільського або екологічного (зеленого), підлягає державній регуляторній політиці, що передбачає прийняття центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування численних нормативно-правових актів, обов'язкових для виконання суб'єктами туристичної діяльності, зокрема, зареєстрованими як підприємці.

Власники садиб, в тому числі у разі їх реєстрації як фізичних осіб- підприємців, не мають одержувати державні ліцензії, за винятком здійснення ними посередницької діяльності туристичних агентів (стаття 9 абзац 50) Закону України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” № 1775 від 01.06.2000р.).

Від власників садиб, що надають послуги у сфері сільського зеленого туризму, не вимагається наявність ліцензії чи освіти за спеціальністю „готельне господарство”.

За Законом України «Про туризм» перелік туристичних послуг, які підлягають обов'язковій сертифікації, визначає Кабінет Міністрів України.

Станом на січень 2009 року сертифікація послуг з тимчасового проживання (розміщення) здійснюється в інтересах безпеки для життя і здоров'я туристів, захисту їх майна та охорони довкілля (пункт 8 Постанови КМУ „Про порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) №297 від 15.03.2006р.).

Правила сертифікації послуг з тимчасового проживання (розміщення) затверджено у

редакції Наказу Державного комітету з питань технічного регулювання споживчої політики № 207 від 03.09.2007 р.

Питання щодо обов'язкової сертифікації послуг власників садиб залишається нечітко врегульованим цими правилами.

Станом на січень 2009 року в Україні не ухвалено спеціального закону про сільський або екологічний (зелений) туризм - на відміну від деяких сусідніх країн, зокрема, Польщі та Угорщини. До розгляду прийнятого за основу - в першому читанні - проекту закону „Про сільський та сільський зелений туризм” (Постанова Верховної Ради № 2179 від 16.11.2004 р.) український парламент надалі не повертався.

У Верховній Раді було зареєстровано законопроекти „Про сільський туризм” № 0920 від 25.06.2006 р. та „Про сільський зелений туризм” № 3467 від 12.04.2007р. Проте, восени 2007 року Верховна Рада України наступного скликання зняла їх з розгляду.

Наразі у Верховній Раді не перебуває на розгляді жодного спеціального законопроекту про сільський зелений туризм. Зареєстровані законопроекти у сфері туризму стосуються виключно туристичних операторів та туристичних агентів.

Закон України „Про туризм” № 324/95 від 15.10.1998 р. є загальним для всіх видів туризму та туристичної діяльності.

У статті 4 закону залежно від категорій туристів, їх цілей, об'єктів відвідування та інших ознак окремо виділяються такі види туризму, як сільський та екологічний (зелений).

Втім, закон не містить чіткого визначення особливостей сільського або екологічного (зеленого) туризму. Треба зазначити, що не вказано такі особливості і в інших законах України, в тому числі у законі „Про особисте селянське господарство”.

Соціально-економічне значення розвитку сільського зеленого туризму для держави полягає у тому, що він:

- стимулює розвиток селянських господарств, які займаються зеленим туризмом;
- сприяє розвитку місцевої інфраструктури;
- сприяє збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшуючи додаткові прибутки селян і відрахування у місцеві бюджети;
- активізує місцевий ринок праці, підвищує зайнятість, затримує молодь на селі, знижуючи потребу в закордонному заробітчанстві;
- сприяє охороні туристичних ресурсів, насамперед збереженню етнокультурної самобутності українців;
- створює можливості для змістовного відпочинку незаможних людей;
- сприяє підвищенню культурного рівня мешканців села та підвищенню екологічної свідомості.

В умовах світової економічної кризи сільський зелений туризм може отримати новий поштовх для подальшого розвитку, адже чимало громадян нашої країни обиратимуть для активного відпочинку Українські Карпати, Подільські чи Наддніпрянські регіони, а не надто дорогі закордонні об'єкти на розрекламованих міжнародних маршрутах.

Суспільні відносини, що виникають при здійсненні діяльності в сфері сільського туризму на сьогодні в Україні законодавчо не врегульовані. Відсутнє і законодавче визначення самого терміну «сільський туризм».

Отже, є необхідність прийняття Закону України «Про сільський зелений туризм», який би регулював цю туристичну галузь і заповнив прогалини в існуючому законодавстві; дав визначення поняттям „сільський туризм” і „сільський зелений туризм”; розмежував їх та виділив основні характеристики.

Література:

1. Про сільський та сільський зелений туризм: проект Закону України (Реєстраційний № 4299 від 02.09.2005 року) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4-1?id=&pf3511=16117
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 // ВВР України. - 1995.-№31.-Ст. 241.
3. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 // ВВР України. -

2003. - № 29. - Ст. 232.

4. Господарський кодекс України: Станом на 7 квітня 2008 р. - К.: Велес, 2008. - 168с.
5. Лебідь В.І. Правове становище особистих селянських господарств в Україні: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.06 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. - К., 2002. - 21с.
6. Хвасенко А.А. Правове забезпечення розвитку особистих селянських господарств: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Я.Мудрого. - Харків, 2002. - 19 с.
7. О.В. Кафарський Законодавче забезпечення господарських відносин у сфері сільського туризму. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 54. – К.: ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011 – с. 425-431.